

**Semiadverbele în limba română: relații
semantice și formale**

**Semiadverbs in romanian: semantical and
formal relations**

**Olga Boz, conferențiar universitar,
doctor în filologie,
Catedra de Limbă și Literatură
Română,
Facultatea de Filologie și Istorie,
Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”, Chișinău
ORCID: 0000.0002-8552-6575**

CZU: 811.135.1'367.624

DOI: 10.46727/jshs.2021.v49.i3.p17-25

Rezumat

Semiadverbele românești constituie obiectul de studiu al prezentului articol, care are drept scop să scoată în evidență o serie de particularități relevante, prin care acestea se opun din punct de vedere semantic și funcțional-stilistic adverbilor propriu-zise. Fiind desemnată o subclasă specială/neomogenă de adverbe și având o semantică destul de vagă, acestea au un comportament funcțional variat, pe care am încercat să-l analizăm și exemplificăm în articolul ce urmează.

Cuvinte-cheie: semiadverb, semantică, valență combinatorie, ocurență, sinonimie, antonimie, omonimie, efect stilistic.

Abstract

Romanian semiadverbs take part in the study of this article, which aims to highlight a series of relevant features that oppose semantically and functionally-stylistically to other verbs. Being designated a special / inhomogeneous class of adverbs and although a rather vague semantic, they have a varied functional behaviour, which we tried to analyze and simplify in the following article.

Keywords: semiadverb, semantics, combinatorial valence, occurrence, synonymy, antonymy, homonymy, stylistic effect.

Semiadverbele se disting de ansamblul clasei adverbilor prin trăsături sintactico-semantice speciale. Deși, conform Școlii de la Viena, un concept poate fi desemnat doar printr-un singur termen, constatăm că, în literatura de specialitate, pentru aceste unități lexicale, de-a lungul timpului, s-au folosit numeroși termeni convenționali: *adverbe regim* (Gh.N. Dragomirescu), *adverbe particule* (D. Nica), *adverbe de „modalizare emfatică”* (D. Irimia), *particule modale* (Al. Ionașcu), *particule intensive* (Șt. Iacob), *adverbe legate* (Al. Dârul), *semiadverbe* (G. Ciompec). După cum vedem, numărul acestor termeni este mare și ceea ce ar fi de remarcat în legătură cu ei este caracterul lor divers, lucru explicabil de multiplele caracteristici

prin care se definesc faptele de limbă în cauză.

De exemplu, Gh. Dragomirescu le numește **adverbe regim**, pentru că „au cea mai îngustă sferă semantică, însușiri care le face să nu poată avea în propoziție și în frază decât rolul de regim al altei părți de vorbire (inclusiv alt adverb), al unei părți de propoziție sau al unei propoziții” [4, pp. 62-66].

D. Nica identifică subclasa funcțională a **adverbelor particule**, care „au un conținut lexical foarte abstract”, „nu sunt cuvinte „vide”, dar nici autosemantice ori conceptuale”, „realizează microcontexte în care valoarea lor este una exclusiv emfatică, marcând insistența, intensitatea, restricția etc.” [8, pp. 146-147]. Autorul consideră că această clasă este „una închisă, cu un inventar conținând elementele *chiar, și, mai, tot (mai), cam, prea, nici, doar, măcar, taman, încă, numai, tocmai, barem, batâr, încaltea, decât, oare, abia, deja*” [Idem, p. 144].

D. Irimia distinge subclasa **adverbelor de modalizare emfatică**, alcătuită din elemente fără funcție sintactică, prin care „subiectul vorbitor reliefează sau izolează emfatic un anumit constituent al enunțului sintactic, dezvoltând mai multe valori semantice sau semantic-stilistice, mai greu definibile” [6, pp. 295-296].

În ceea ce privește aspectul terminologic al problemei, menționăm că din ansamblul de termeni întâlniți frecvent în

literatura de specialitate, am selectat și vom utiliza, în acest articol (și conform GALR), **semiadverb** [5].

În cercetările realizate de Mârzea Carmen Vasile, se menționează că termenul **semiadverb** apare pentru prima dată într-un articol scris de G. Ciompec, în 1974: „posibilitatea de a apărea în contextul caracteristic adverbial conferă acestor cuvinte, indiscutabil, calitatea de unități ale clasei adverbului. În cadrul acestei clase însă, ele constituie, evident, un grup aparte, caracterizându-se, cum rezultă din particularitățile menționate, printr-o relativă lipsă de independență semantică și gramaticală, motiv pentru care propunem să fie denumite «semi-adverbe»” [7, p. 168].

Ulterior, utilizarea acestui termen este preluată în monografia aceleiași autoare, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, editată în 1985. Cercetătoarea definește aceste unități drept „o serie de adverbe care se pot combina cu un verb, un substantiv, un pronume, un numeral, un adjectiv, un adverb și se pot referi uneori la conținutul unei propoziții întregi. Aceste unități sunt prezentate ca având trăsături care le deosebesc în cadrul clasei lor: 1. valențe combinate foarte largi; 2. realizarea determinării într-un mod specific (aceste adverbe „nu se constituie, pe plan structural, ca unități sintactice”, nu au „o valență posibilă de regizare”, „exprimă relația cu termenul regent prin situarea în imediata

apropiere a acestuia într-o topică, în general, fixă” [2, p. 113].

Presupunem că elaborarea unei definiții care să întrunească toate trăsăturile semiadverbelor este imposibilă, întrucât acestea se caracterizează printr-o eterogenitate semantică și sintactică notorie. În conformitate cu această aserțiune, înaintăm următoarea definiție: *Semiadverbele sunt adverbe caracterizate, fonetic, prin pierderea accentului în frază și legarea obligatorie de un cuvânt care poartă accentul sintactic, iar distribuțional, prin ocurența în vecinătăți foarte variate, inclusiv în contextul unui nominal, și prin restricții de topică, apărând în antepoziție față de cuvântul pe care îl precizează și neacceptând separarea de acesta.*

În general, interpretate de unele dicționare și studii de specialitate pur și simplu ca adverbe, semiadverbele prezintă totuși o serie de particularități care le opun sistematic acestora. De altfel, lipsa de omogenitate a adverbului ca parte de vorbire se datorează, în cea mai mare măsură, acestei subclase de unități.

Diferențele mari dintre cuvintele considerate *semiadverbe* permit cu multă greutate reunirea lor într-o clasă coerentă, identificabilă.

Dat fiind faptul că aceste cuvinte sunt incluse în clasa adverbilor nu ne dă dreptul să afirmăm că ele formează un tot cu adverbele propriu-zise, etaloane ale

caracteristicii adverbiale esențiale, din care considerente le atribuim statutul de zonă periferică „ocupată de elemente nedeslușit delimitate și insuficient structurate” [3, p. 27]. În baza prezentei presupuziții, e și firesc ca aceste unități lexicale să-și afle locul în zona marginală a adverbilor, mai ales că unii dintre lingviști (P. Butuc) consideră că „particulele românești, deși n-au încetat a mai funcționa în limba română, sunt incluse în cadrul adverbilor (numai pentru că ele, mai întâi, asemenea adverbilor, stau, de regulă, în propoziție, pe lângă un verb)” [Idem, pp. 27-32]. Preluând respectiva modalitate de tratare a problemei, menționăm că această „zonă periferică” este destul de aglomerată, în sensul că semiadverbele constituie un grup format din circa 70 de unități, lucru care ne oferă posibilitatea să exemplificăm, să analizăm și să sintetizăm diverse aspecte și circumstanțe de utilizare și comportare sintactică a acestora.

Recunoscute, în general, ca aparținând clasei adverbilor și admise în cadrul acestei părți de vorbire, unitățile menționate prezintă totuși o serie de particularități relevante, prin care se opun din punct de vedere semantic și funcțional-stilistic adverbilor propriu-zise. Din punct de vedere semantic, spre deosebire de unitățile adverbiale propriu-zise, semiadverbele sunt „cuvinte cu sens vag, relativ abstract” [2, p. 138], exprimând, în general, diverse nuanțe ale modalității, mai rar, ale temporalității.

Din punct de vedere distribuțional, semiadverbele se caracterizează prin valențe combinatorice foarte largi, intrând în relație de determinare cu oricare parte de vorbire autonomă sau chiar cu o propoziție întreagă.

O delimitare netă între adverbele propriu-zise și semiadverbe realizează savantul Al. Dârul, care consemnează următoarele trăsături specifice ale acestora:

- Nu exprimă modul acțiunii sau circumstanța în care se desfășoară, ci indică doar un anumit grad de intensitate.
- Sunt lipsite de independență semantică și gramaticală.
- Nu au trăsături categoriale; cu alte cuvinte, sunt lipsite de mărci cu ajutorul cărora se delimitează cuvintele între ele.
- Nu se combină cu morfeme gramaticale sau derivate.
- Nu schimbă forma cuvântului pe care îl vizează.
- Nu sunt unități lexicale autosemantice și nici conceptuale, deși nu sunt nici cuvinte „vide”.
- Au o semantică destul de vagă: aceasta nu poate fi determinată sau descrisă izolat, în afara contextului.
- Nefiind dotate cu sens categorial, nu au autonomie sintactică, adică nu îndeplinesc funcția de parte de propoziție.

- Pot fi intercalate între elementele componente ale unor structuri perifrastice.

O parte dintre semiadverbe se află în raport de sinonimie, „fără însă a constitui cupluri de sinonime absolute” [3, p. 30]. Sinonimia constituie una din relațiile care caracterizează unitățile puse în discuție; sinonimele fiind definite drept complexe sonore diferite, dar cu același înțeles, sau cuvinte diferite ca formă (diferite în planul expresiei), dar apropiate sau identice ca sens. Deși folosesc o terminologie diferită, majoritatea lingviștilor sunt de acord cu definirea sinonimelor lexicale drept structuri fonetice diferite care transmit aceeași informație. Scriitorii recurg la valorificarea sinonimiei pentru a varia exprimarea, pentru a evita monotonia, pentru a realiza o *bogăție*, care, se știe, este în opoziție cu *concentrația*. Aici, am putea facilita înțelegerea prezentând în același exemplu semiadverbele *mai* și *încă*:

Melița, mai vrei? – Mai adă încă! (M. Beniuc, *Melița*).

Adverbul *încă* are rolul de a intensifica valoarea durativă a sinonimului său *mai*, intensificare realizată anterior prin repetiție verbală:

Iară ea, flământă, mânăncă, mânăncă... (M. Beniuc, *Melița*).

Din cele expuse mai sus rezultă că sinonimia se explică și prin nevoia de expresivitate, justificându-și existența în

sistemul limbii prin polisemantism. Funcțiile sinonimelor în vorbire se referă la procesul de selecție, în urma căruia se „găsește” cuvântul potrivit din seria sinonimică, dar și la relațiile dintre sinonime și funcțiile lor, când sunt folosite în același context. Sinonimele sunt elemente active în limbă, care măresc potențialul ei expresiv, capacitatea de precizare și exactitate a sensului.

Prezintă interes, de asemenea, valorificarea antonimiei, care este o relație între două formule componentiale ai căror constituenți contrastează sistematic. Cu alte cuvinte, Grevisse consideră că „antonimele, sau contrariile, sunt cuvintele care, prin sens, se opun direct unul altuia” [Apud 1, p. 75].

Felul în care vorbitorul alege doi termeni din paradigma antonimică, pe care îi pune în opoziție imediată, este condiționat însă și de varianta stilistico-funcțională (privită ca un context în sens larg) căreia îi aparțin termenii. Cuplarea antonimelor nu se face oricum. Potrivit tendinței spre simetrie și echilibru a relației, sunt puși în opoziție imediată în context termeni caracterizați, de obicei, prin aceeași marcă stilistică.

Cercetarea unor texte concrete de limbă permite desprinderea anumitor observații interesante în ceea ce privește actualizarea relației de antonimie și efectele stilistice care se pot obține astfel. De exemplu, **oximoronul** este un fel de antiteză, o figură în care se alătură două cuvinte contradictorii, care par a se exclude reciproc

din punct de vedere logic și semantic. Această excludere logico-semantică are la bază termeni care, fără a fi antonime propriu-zise, aparțin totuși unor sfere semantice opuse. Asocierea acestora este atât de neobișnuită, încât, la prima vedere, pare de neconceput: *Ea a împlinit doar 80 de ani.*

Expresivitatea oximoronului rezultă din imaginea tulburătoare prin contradicția ei, prin aparența de absurd. De cele mai multe ori, termenii implicați în oximoron nu sunt neapărat antonimi, dar această figură nu poate fi concepută în afara antonimiei. Tentația de a utiliza o combinație de tip oximoron este foarte mare, având în vedere că acesta frapează atenția receptorului prin insolitul asocierilor.

Paradoxul este figura de stil prin care se alătură două idei, două realități care, aparent, se exclud. Spre deosebire de oximoron, care implică doi *termeni*, paradoxul presupune asocierea a două *idei* aparent ireconciliabile, dar care coexistă în context, fără a impieta în vreun fel asupra logicii acestuia. Și în construirea paradoxului este implicată antonimia, deși nu neapărat direct: *Încă nu a reușit să mă iubească, că a început deja să mă urască.*

Și în cazul **eufemismului** – figură prin care se atenuază exprimarea unei idei considerate brutale – antonimia, deși implicit, ocupă un loc important. În mod frecvent, eufemismul este implicat în tabuuri lingvistice. Cuvântul care trebuie evitat nu

este înlocuit cu un antonim propriu-zis, vorbitorul folosește un termen sau un alt mijloc lingvistic prin care se înțelege contrariul: *Căsnicia lui nu merge tocmai bine* (=merge prost).

Procedeu constă în evitarea unei idei prea brutale. Or, semiadverbele participă în mod activ la exprimarea acestui procedeu:

Celui mai mare îi venea vremea de înșurat și baba, simțind asta, umbla valvârtej să-i găsească mireasă; și în cinci-șase sate, abia-abia putu nimeri una după placul ei: nu prea tânără, naltă și uscățivă, însă robace și supusă (I. Creangă, *Soacra cu trei nurori*)
Sau:

Așa e țăranul: nu prea știe multe. (=puține) (I. Creangă, *Moș Ion Roată și Vodă Cuza*)

Litota este și ea o figură de stil prin care o idee este exprimată indirect, atenuat, lăsându-se să se înțeleagă contrariul. Apropiată de eufemism, ea constă în exprimarea cu rezerve a unei idei, lăsând să se înțeleagă mai mult decât spune enunțul. În contextul: *Nici fidelă nu era deloc* (=era necredincioasa, infidelă), *dimpotrivă, cocheta cu alții până la exasperare și avea grijă să-mi dea mereu, sadic, raportul cu cine se mai vedea.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*), termenul folosit, de regulă, în construcții negative trimite fără echivoc la perechea lui antonimică.

La o examinare elementară a definițiilor figurilor de stil în care este

implicată antonimia unităților respective, observăm că acestea au în comun ideea de „contrar, contradictoriu, opus”, ceea ce presupune prezența antonimiei. În cazul figurilor de stil prezentate aici, antonimia este înțeleasă în accepțiunea ei cea mai largă, presupunând opoziții binare, și nu ca antonimie propriu-zisă (așa cum a fost descrisă mai sus, în sistem). Ea este implicată în contraste generale, care, numai în cazul textului, se organizează în structuri opozitive.

Structura antonimică purtătoare de efecte stilistice depășește cadrul rigid al opoziției semantice și devine o opoziție largă și complexă.

Este important să menționăm că relațiile de antonimie se stabilesc între cuvintele care aparțin uneia și aceleiași părți de vorbire. Deși se consideră că „adverbele ar constitui o îngrămădire difuză de elemente”, modul în care se grupează ele în perechi opozitive pare să infirme această teză: *deja – încă, chiar – nici, doar – tot, și – nici, da – nu, tocmai – doar, cam – prea, numai – deja* [3, p. 30]. Acest lucru poate fi ilustrat prin următoarele enunțuri, analizate de Al. Dârul: *Ea a împlinit doar 80 de ani* și *Ea a împlinit deja 80 de ani*, care se deosebesc între ele prin actualizarea semiadverbelor, ce le atribuie sensuri diferite. În primul caz, cu ajutorul lui *doar* se constată faptul că 80 de ani trăiți ar fi o vârstă neînsemnată, iar în cel de-al doilea caz – aceiași 80 de ani împliniți se consideră a fi o vârstă destul de înaintată.

În baza opoziției dintre cele două semiadverbe este construit bancul: *Când s-au căsătorit, ea avea doar 80 de ani, iar el împlinise deja 20* [Idem, p. 30].

O relație opozitivă formează perechea de semiadverbe *numai – și*: *Vom veni numai noi și Vom veni și noi*.

Condiția existenței unei negații propoziționale este valabilă și în cazul perechilor opoziționale: *deja – încă*: *Ion deja doarme/Ion încă nu doarme; doar (numai) – încă*: *Încă în octombrie el aflase totul/Doar în octombrie el aflase totul*.

În primul enunț, cu ajutorul semiadverbului *încă*, se relatează că perioada indicată (*în octombrie*) este considerată ca fiind un termen ce depășește mult intervalul de timp așteptat, iar în cel de-al doilea enunț, cu ajutorul semiadverbului *doar* se relatează că perioada de timp indicată este târzie pentru data imaginată.

Semiadverbele opozitive *da-nu*, constituindu-se în propoziții monomembre, posedă avantajul expresiv al izolării și al exprimării distincte: „**Da.** și **Nu.** afirmă sau neagă cu forță, claritate și concizie – trebuie să ținem seama și de calitatea lor monosilabică –, trădând o stare de spirit specifică” [3, p. 135]. Unii stilisticieni consideră că sensul acestor semiadverbe este „subiectiv prin el însuși (când afirmăm sau negăm, luăm atitudine)” [6, p. 140]. Deseori, pentru a susține particularizarea lor afectivă, intervin și variațiile de ton. Intonației

specifice i se asociază uneori prelungirea rostirii: *Daaa!* ori proteza lui *m*: *Mda!* „Când răspundem fără convingere la întrebarea partenerului nostru, din pricină că suntem de altă părere (am spune, mai degrabă, *nu* decât *da*), pronunțăm acest cuvânt cu un *m* înainte” [6, p. 149].

Privită ca „accident”, ca „boală a limbii”, întrucât reprezintă o anomalie semiotică prin faptul că, în cazul său, aceeași expresie lingvistică denumește cel puțin două obiecte, omonimia a atras interesul multor lingviști români, care i-au consacrat numeroase studii.

Omonimia este una dintre cele mai complexe, mai nuanțate și mai discutate categorii lexico-semantice, care a determinat formularea unor interpretări diferite din partea specialiștilor lexicologi și lexicografi, fiind un fenomen interesant și important al lingvisticii generale. Ea pune problema definirii conceptului de „unitate lingvistică de sine stătătoare, cu o formă, un sens, o categorie lexico-gramaticală individualizată”, fiind analizată mai ales în relație cu polisemia. Diversele definiții date acestui concept în lingvistica românească sunt generale și, în același timp, relative, nereușind să acopere fenomenul în totalitatea lui. În acest sens, amintim aici că deși omonimia (omolexia) a fost examinată din cele mai variate puncte și sub multiple aspecte, „totuși constatăm lipsa unei interpretări univoce chiar a noțiunii date” [1, p. 152]. Același

autor propune următoarea definiție:
„omonimele, sau omolexele, sunt cuvinte cu formă identică și sens distinct, uneori aparținând diferitor clase semantice” [Idem, p. 154].

Nu vom prezenta aici diversitatea criteriilor care stau la baza clasificărilor omonimelor, ci vom exemplifica și analiza această relație semantică, ce caracterizează și semiadverbele, deci le este proprie și acestora.

Omonimele lexico-gramaticale formate prin conversiune sunt numeroase, pentru că limba română face parte din limbile în care fenomenul conversiunii este foarte frecvent. Fenomenul omonimiei este acceptat numai în cazul în care cuvintele respective își schimbă și sensul lexical, nu numai valoarea morfologică. Acesta e cazul următoarelor perechi:

- **Barem** (subst.) – **barem** (semiadv.):

*Atunci **barem** (semiadv.) ar putea să ocărăscă și să țipe și ea, și n-ar fi nevoită să se rușineze* (L. Rebreanu, *Ciuleandra*).

- **Nu mai** (adv.+ adv.) – **numai** (semiadv.)

*Am vorbit **numai** (semiadv.) eu, și **numai** (semiadv.) despre mărunțișuri: succesul volumului de Memorii, contractul pe care-l semnase, căsătoria Ecaterinei.* (M. Eliade, *La umbra unui crin*).

- **Bine înțeles** (adv. + part.) –

bineînțeles (semiadv.)

*Iar spiritul, **bineînțeles**, (semiadv.) nu putea fi cultivat decât prin cultură, adică prin cărți și prin munca sistematică în spațiul lor.* (G. Liiceanu, *Declarație de iubire*)

- **De loc** (prep. + subst.) – **deloc** (semiadv.)

*Laura nu apărea **deloc** (semiadv.) și simțeam un gol din ce în ce mai înăbușitor în stomac și în plămâni.* (O. Paler, *Un om norocos*)

- **Pe semne** (prep. + subst.) – **pesemne** (semiadv.)

***Pesemne** (semiadv.) că în chip spontan la toate laolaltă, pentru că altminteri cum s-ar alcătui în noi imaginea profesorului, imaginea aceea cu care despăcăm apoi timpul și îl împiedicăm să se așeze, cu nerăbdarea și uitarea lui, peste personajul real?.* (G. Liiceanu, *Declarație de iubire*)

În concluzie, menționăm că valoarea semantică a adverbului se actualizează în contexte concrete, nuanțând suplimentar informația pe care o redă în mod obiectiv. Aceasta înseamnă că determinarea adverbială ocupă în structura propoziției o poziție forte, că își difuzează semnificația pe un spațiu mai întins, că are caracter general și presupune implicații mai largi. De aici și variația stilistică a semiadverbelor, care susține cu argumente probante faptul că limba, ca

sistem, oferă utilizatorilor mijloace alternative pentru a exprima același lucru. Astfel, atestăm relații semantice și formale și în cadrul clasei semiadverbelor: sinonimia, antonimia, omonimia etc.

Bibliografie

1. BAHNARU, V. Elemente de semasiologie română. Chișinău: Știința, 2009.
2. CIOMPEC, G. Încercare de definire contextuală a adverbului românesc. În: SCL, 1974, nr. 1, pp. 138-146.
3. DÂRUL, Al. Referitor la funcțiile adverbilor-particule în text. În: Revistă de lingvistică și știință literară, 1994, nr. 2, pp. 27-32.
4. DRAGOMIRESCU, Gh.N. Adverbul și determinarea adverbială. În: LR, 1960, nr. 4, IX, pp. 62-66.
5. Gramatica limbii române. Vol. I. Cuvântul. București: Editura Academiei Române, 2005.
6. IRIMIA, D. Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul. Iași: Editura Junimea, 1987.
7. MÂRZEA, V.C. Eterogenitatea adverbului românesc. Tipologie și descriere. Autoref. tezei de dr. în șt. filologice.
8. NICA, D. Teoria părților de vorbire. Aplicații la adverb. Iași: Editura Junimea, 1988.

Arderea emoțională la studenții cu diferite niveluri de autoreglare a comportamentului

Emotional burning in students with different levels of behavioral self-regulation

Maria Pleșca, conferențiar univerețiar,
doctor în psihologie, Catedra de Psihologie,
Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie Specială,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău
ORCID: 0000-0001-9567-3723

CZU: 159.942:378.126

DOI: 10.46727/jshs.2021.v49.i3.p25-34

Rezumat

În articol se relevă că autoreglarea comportamentului studenților are un puternic impact asupra eficacității activităților educaționale, a productivității muncii și a succesului activității independente. Studiul a făcut posibilă confirmarea presupunerii că studenții cu diferite niveluri de autoreglare a comportamentului au trăsături distinctive în manifestarea arderii emoționale. Perioada de studiu din ultimii ani, la universitate, este asociată cu stagiul de practică activă a studenților, cunoașterea mai aprofundată a activităților profesionale, comunicarea intensă și interacțiunea studenților. Cu alte cuvinte, deja în perioada de pregătire profesională,